

na več faz prekinitev in ponovnega zagona teh procesov. Prazgodovinska lončenina, drobcji oglja in ožgane glin v podobnih plasteh v več testnih sondah so verjetno posledica erozije območja prazgodovinske poselitve širšega območja okoli žleba proti jugu, severu in zahodu. Veliki, skoraj zaobljeni dolomitni kamni in velike dolomitne plošče v mlajši koluvialni plasti v testni sondi 10, v SE 1002 so prav tako lahko posledica erozije in-taktnih arheoloških struktur na višje ležečem pre-delu parcele.

Na podlagi odkrite stratifikacije plasti in najdb lahko trdimo, da je lokacija trase gradnje kanalizacije Vinji Vrh–Gradenje znotraj območja človekove dejavnosti v bližnji preteklosti (oranje, gradnja vodovoda), vendar se v neposredni bližini predvidenega posega nahaja območje prazgodovinske, domnevno bronastodobne poselitve. Predvidena trasa kanalizacije poteka naprej po poljski poti (parc. št. 1357, k. o. Družinska vas) in tako prečka morebitno območje prazgodovinske poselitve.

Philip Mason, Ildikó Éva Pintér

139

EŠD: 4103

Naselje: Vipavski Križ

Občina: Ajdovščina

Ime: Vipavski Križ – cerkev Sv. križa

Področje: R

Obdobje: 18. stoletje

Slika visi v glavnem oltarju prezbiterija farne cerkve Sv. križa v Vipavskem Križu. Oltar je kamnit. Poleg kamnitega okvirja, ki je del oltarja, ima slika tudi lesen (pozlačen) okvir, ki je s prednje strani nameščen po obodu slike. Na sliki je upodobljen križani Kristus s sv. Marijo Magdaleno, ki kleči desno ob križu. Na levi je naslikana panorama mesta, v ozadju je temno, oblačno nebo. Avtorstvo slike ni znano. Slika je naslikana po beneških vzorih. Figura Marije Magdalene je kvalitetna in verjetno naslikana po grafični predlogi. Preostali del slike si je slikar verjetno izmislil sam, kar se vidi v slabši kvaliteti – nesorazmerna velikost Jezusa in Marije Magdalene, nejasna perspektiva Jezusovega korpusa ... (Ferdinand Šerbelj, ogled slike).

Lesen podokvir je bil črvojed, brez zagozd, na vogalih žebličen. Ker je slika po višini nižja od oltarne niše, so bile v spodnjem delu dodane poslikane deske. Motiv na deskah ni prepoznaven. Platno je v dobrem stanju, a uplahnelo.

Na dveh mestih sta bili manjši raztrganini že podlepljeni s kosi platna. Po robovih podlepljenih kosov platna se je originalno platno močno deformiralo. Na podokvir je bilo pripeto z močno zarjavlimi kovanimi žebli in zakovicami, platno pod njimi pa je bilo večina preperelo. Platno je bilo s hrbtne strani premazano z oljnim premazom. Debela plast grunda je iz rdečega bolusa. Oprijemljivost s platnom je dobra. Hkrati z barvno plastjo je bil grund močno banjasto razpokan. Slika je naslikana v oljni tehniki. V preteklosti je bila v celoti preslikana. Obe barvni plasti (original in preslikava) sta bili stabilni. V barvni plasti je bil viden »odtis« vertikalne prečke podokvirja, na kateri je slonelo platno. Barvna plast z grundom je bila močnejše razpokana in zatrdela v spodnjem delu slike. Morda gre za posledico sveč, ki so gorele v bližini, saj so bili med odstranjevanjem nečistoč opaženi ostanki črne umazanije – morda saje. Ponekod so bile na barvni plasti tudi kapljice voska. Plast laka je bila debela. Stratigrafska analiza treh vzorcev je pokazala, da je bila slika večkrat lakirana, enkrat do dvakrat med originalno barvno plastjo in preslikavo, prav tako čez preslikavo. Vrhnja plast laka je bila tudi močno zamazana. Na sliki je bil s prednje strani prižebličen lesen pozlačen okrasni okvir, ki je prekril pribl. 3 cm obodnega pasu slike.

Med deli so se potrdile nekatere domneve o preteklih posegih v sliko. Zelo verjetno sta bili spremenjeni velikost in oblika slike. O tem lahko sklepamo po:

- motivu, ki daje vtis »utesnjenosti« (odrezane stranice križa in hrbet Marije Magdalene),
- v »živo« odrezani poslikani barvni plasti po robovih (razen zgoraj),
- »previsoki« oltarni odprtini,
- ostanku neobdelanega platna v zgornjem delu slike in
- »odrezanih« luni in soncu.

Slika je bila tudi v celoti preslikana. Med preslikavo je bilo spremenjenih nekaj detajlov. Mariji Magdaleni je bil »skrit« pramen las, zmanjšan nos, njena roka je bila »pomaknjena« pred obleko, naslikan je bil nimb, zmanjšan volumen frizure in zmanjšan dekolte. Pri Kristusu je bila stanjšana desna roka in predrugačena trnjeva krona. Zmanjšana je bila horizontalna prečka križa in odebeljene so bile črke napisa »IN RI«. Originalno temnorjavkasto nebo je bilo pastozno preslikano v modro oblačno nebo. Preslikava na nebu je bila pastozna, naslikana v dveh debelih slojih, drugod je bila preslikava lazurna, ponekod prosojna. Le na nekaterih mestih so

bile tudi na inkarnatu posamezne zaplate pastozne preslikave. Brez preslikave je ostal le pas pod okrasnim lesenim okvirom, ki je bil prižebličen po robu slike.

Na sliki so bili v preteklosti izvedeni še naslednji posegi:

- ob predelavi slike so nanjo po obodu nove oblike pribili lesen okrasni okvir;
- dve raztrganini sta bili podlepljeni s kosi platna;
- slika je bila s hrbtne strani premazana z oljnim premazom. Premaz je bil nanesen po predelavi slike (za stranicami podokvirja, ki je nastal po predelavi, premaza ni).

Pred transportom v atelje smo sliko demontirali. V oltar je vstavljena z zadnje strani, kjer je v oltarju zidana niša. Ker je bila velikost podokvirja malenkost prevelika, je bila slika v nišo zagozdena. Odstranjevanje je bilo težavno, saj je bilo treba sliko s podokvirjem delno deformirati, da jo je bilo mogoče odstraniti iz niše. Restavratorske posege smo začeli z odstranjevanjem okrasnega lesenega okvirja s slike. Okvir je bil na sliko pribit s prednje strani skozi barvno plast, na kateri je tako nastalo nekaj poškodb. Sledile so naravoslovne raziskave, ki so jih izvedli v Restavratorskem centru. Narejena sta bila rentgenski posnetek celotne slike in mikroskopska stratigrafija treh vzorcev barvne plasti z grundom. Obe preiskavi sta potrdili domnevo, da je slika preslikana, kar nam je bilo v pomoč pri odločitvi, da se s konservatorsko-restavratorskimi posegi prezentira originalna poslikava. Po opravljenih preiskavah smo odstranili lesene deske, montirane v spodnjem podaljšku slike. Sledili sta grobo odstranjevanje nečistoč s hrbtne strani slike (sesanje, ometanje) in odstranjevanje platna iz podokvirja.

Zatem smo začeli zelo zamudno fazo odstranjevanja preslikav, nečistoč in lakov z originalne barvne plasti. Trdovratnost nečistoč in preslikav ter debelina preslikav so bili po celotni sliki različni. Temu ustrežno je bilo treba prilagajati način odstranjevanja in uporabljena topila ter njihova razmerja in raztopine. Najprej je bilo narejenih več poskusov, s katerimi smo na različnih mestih iskali najučinkovitejše in za original neškodljive metode. V večini primerov so se izmenjale kombinirale kemične in mehanske metode. Zelo pastozna preslikava neba se je najprej mehčala s sredstvom Lava (pribl. 30 sekund). Ostanek lave in zmehčana preslikava sta se najprej odstranila z večkratnim nanašanjem vpojnih celuloznih oblog. Preostala preslikava se je odstranila izmenjajoče

se z mešanico acetona in alkohola (1 : 1) ter mehansko s skalpelom. Sloj laka in/ali nečistoč pod preslikavo (nad originalom) se je dokončno odstranil z blago vodno raztopino amonijaka. Manjše preslikave po preostali sliki (detalji inkarnata, obleke ...) so se odstranjevale s skalpelom. Sloji lakov, patin, lazurnih preslikav in nečistoče, ki so prekrivale celotno sliko (razen neba), so se odstranjevali z gelom (acetona, amonijak), blago vodno raztopino amonijaka ter mešanico alkohola in acetona (1 : 1). Po navadi se je najprej uporabil gel, po potrebi pa se je odstranjevanje zaključilo še z raztopino amonijaka ter mešanico alkohola in acetona. Tehnike so se kombinirale in sproti prilagajale debelini in trdovratnosti slojev, ki jih je bilo treba odstraniti.

Po dokončanem odstranjevanju preslikav, lakov in nečistoč smo barvno plast začasno zaščitili z lističi riževega papirja, ki smo jih na barvno plast nalepili z 10-odstotno raztopino Beva 371. S tem se je stabilna barvna plast še dodatno stabilizirala, hkrati pa smo jo zaščitili pred pritiski, do katerih je prišlo med delom na hrbtne strani slike. Sledilo je odstranjevanje oljnega premaza in nečistoč s hrbtne strani slike. Naredili smo poskus odstranjevanja premaza s skalpelom (po predhodnem mehčanju premaza s hlapi topil) in mikropeskalnikom. Nato smo pod mikroskopom pogledali morebitno destruktivnost postopkov na platnena vlakna. Izbrali smo odstranjevanje z mikropeskalnikom, ker se je izkazalo za učinkovitejše. Za peskanje smo uporabili steklene perle premera 40–70 µm pri tlaku 4 bare, peskalni šobi premera 0,8 mm in oddaljenosti nekaj centimetrov. Peskanje je premaz dobro odstranilo s strukture platna, skalpel pa je premaz zagladil malo pod nivojem tkanja, odstranil pa ga je samo po »vrhovih« strukture tkanja. Delo smo nadaljevali z odstranjevanjem podlepljenih kosov platna na mestih raztrganin. Podlepljena kosa platna sta se zelo trdovratno držala originalnega platna, zato smo ju s skalpelom samo »zabrusili« po robovih, saj dobro opravljata svojo funkcijo. Sledilo je utrjevanje slike in ravnanje krakelir v podtlačni mizi. Slika se je v podtlačni mizi obdelovala z licem navzdol, saj sta v platnu dva izrazita vertikalna šiva.

Da bi sliko lažje napeli na novi podokvir, smo jo s platnenimi trakovi po robovih tračno podlepili. Sledilo je podlepljenje luknjic od žeblijev z japonskim papirjem in nitkami. Kitanje poškodb smo izvedli s klejnokrednim grundom. Ravnanje krakelir med utrjevanjem slike ni bilo zadostno, zato smo ga ponovno izvedli v podtlačni mizi.

Vipavski Križ, cerkev Sv. križa, slika pred posegi (foto: V. Klančar)

Vipavski Križ, cerkev Sv. križa, shema sprememb med preteklimi posegi: rdeči pravokotnik – domnevna oblika originalne slike; rumenkasto območje pastoznih, neprosojnih preslikav neba; plavkasto območje lazurnih preslikav; rdeče lise – spremembe (foto: V. Klančar)

Vipavski Križ, cerkev Sv. križa, detajl med odstranjevanjem preslikav, laka in nečistoč (foto: V. Klančar)

Vipavski Križ, cerkev Sv. križa, slika po posegih (foto: V. Klančar)

Vipavski Križ, cerkev Sv. križa, primerjava platna pred odstranjevanjem oljnega premaza (levo), po odstranjevanju premaza s skalpelom (na sredini) in po odstranjevanju premaza z mikropeskalnikom (desno) (foto: V. Klančar)

Izrazite in zatrdle deformacije platna na mestu podlepljenih poškodb smo dodatno ravnali še ročno z ogretim utežmi. Nadaljevali smo napenjanje slike na nov podokvir. Prvo lakiranje smo izvedli ročno z lakom damar saten. Retuša, ki je sledila, je bila zelo zamudna, predvsem zaradi številnih barvno izstopajočih krakelir. Po retuši smo sliko še enkrat lakirali s sprejem. V spodnjem delu smo ji zaradi previsoke oltarne odprtine dodali novo platno, s katerim smo nadomestili barvane lesene deske. Platno smo napeli na samostojen podokvir in ga obarvali v nevtralnem tonu, podobnem spodnjemu delu slike. Pred montažo smo hrbitišče slike zaščitili s snemljivim filcem. Na sliko smo ga pritrdili s šiviljskim »ježkom«. Tako bosta v primeru dodatnega pribijanja zagozd v prihodnje demontaža in ponovna montaža filca hitri in enostavni.

Restavratorski posegi so potekali od marca do julija 2011. Med delom so si sliko ogledali predstavniki ZVKDS. Sliko smo v oltar montirali 16. julija 2011.

Vid Klančar

140

EŠD: 3495

Naselje: **Vitanje**

Občina: Vitanje

Ime: **Brezen – cerkev sv. Antona**

Področje: UA

Obdobje: 15. stoletje, prva četrtina 18. stoletja, 1710, zadnja četrtina 18. stoletja, 1790, druga polovica 19. stoletja, 1871, 1890

Od maja do julija 2011 je intenzivno potekala obnova zunanjsčine podružnične cerkve sv. Antona v Breznu pri Vitanju. Celotno cerkev so na novo prekrili s skriljem, obnovljena je bila tudi dotrajana fasada cerkve. Finančna sredstva za

obnovo so bila zbrana izključno s pomočjo faranov, veliko dela pa je bilo opravljenega zaradi njihovega lastnega zanosa in truda.

Cerkve sv. Antona stoji na rahli vzpetini severozahodno od starega trškega jedra Vitanja. V tlorisu jo sestavljajo pravokotna ladja z nadzidanim zvonikom, enako visoki triosminsko zaključeni kapeli, ožji in nižji triosminsko zaključen prezbiterij ter ob zahodni del severne fasade prislonjena pritlična zakristija. Ladja in prezbiterij cerkve sta v osnovi poznogotska iz 15. stoletja. Sprva je imela cerkev obokan prezbiterij, ravno krito ladjo in lesen strešni stolpič. Leta 1710 so ladji prizidali severno kapelo, nekoliko kasneje še južno. Še kasneje, a še vedno v 18. stoletju, so preobokali prezbiterij in prizidali zakristijo. Leta 1890 so ladjo podaljšali za dolžino pevske empole ter ji prizidali zvonik. Fasada je iz druge polovice 19. stoletja (Jože Curk, Topografsko gradivo IV, Sakralni spomeniki na območju Občine Slovenske Konjice, 1967). Na fasadi obeh kapel se je v fragmentih ohranila arhitekturna poslikava v obliki niza pilastrov v dveh nadstropjih z delilnimi zidci in okenskimi obrobami ter dekorativnim geometrijskim pasom, ki obteka strešni venec kapel in prezbiterija. Na južni kapeli so se ohranili tudi fragmenti naslikanih letnic 1790 in 1871, ki brez dvoma označujejo gradbene posege, o katerih piše Jože Curk. Letnico 1710 pa lahko razberemo iz latinskega napisa na kamniti plošči, vzdani na fasado severne kapele.

Cerkve je razglašena za kulturni spomenik lokalnega pomena z Odlokom o razglasitvi kulturnih in zgodovinskih spomenikov v Občini Vitanje, Uradni list RS, št. 8/99-390, 2/2001-185, 87/2001 (popravek). Splošni kulturnovarstveni akti za celovito obnovo zunanjsčine so bili od župnijskega urada Vitanje pridobljeni avgusta 2010, dopolnilni kulturnovarstveni pogoji za obnovo fasade pa še aprila 2011. Na zvoniku

in strehi cerkve je bil v celoti zamenjan star, dotrajan skrilj z novim. Krovna dela je opravilo podjetje Monte, d. o. o., iz Zgornje Ložnice. Obnovo fasade je izvajal Nazmi Vezaj, s. p. Na podlagi sondažnih raziskav smo na ZVKDS, OE Celje, pripravili delavniške načrte za obnovo arhitekturne poslikave na obeh kapelah in poslikanih ur na zvoniku. Barve smo izbrali na podlagi sondažnih raziskav in predhodno pripravljenih barvnih vzorcev. Slikopleskarska dela je izvajal podjetnik Tolič, s. p. Ob rednem spremljanju del smo na kraju samem podajali detajlna navodila glede strukture ometa in same izvedbe detajlov na objektu. V okviru redne dejavnosti ZVKDS, OE Celje, je mag. Aleš Sotler restavratorsko utrdil in obnovil del originalnega

ometa z letnicama ter dodal letnico zadnje obnove zunanjsčine – 2011.

V letu 2012 sta načrtovani zaščita talnega zidca s sanirnimi ometi in elektrifikacija notranjsčine. V prezbiterij in obe kapeli bodo namestili obnovljene odslužene historične lestence, ki so jih farani uspeli pridobiti. Obstoječi ohranjeni lestenelec v ladji cerkve bo predelan v skladu z navodili in nameščen nazaj na svoje mesto. Cerkvni zvonik je brez zvonov že od leta 1943, ko so mu odvzeli vse tri zvonove (ustni vir: g. Ivan Pesjak). Farani so za cerkev naročili nov zvon, ki ga bodo ulili v zvonarni Rudolfa Pernerja v Passauu. Tehtal bo 500 kg.

Urška Kerbavec

Brezen, cerkev sv. Antona, restavratorsko obnovljeni del originalnega ometa z zapisom letnic na južni kapeli (foto: U. Kerbavec, 2011)

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije

Varstvo spomenikov
Poročila 48

Varstvo spomenikov
Poročila 48

© Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije

Izdal in založil: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Metelkova 6, 1000 Ljubljana

Zanj: dr. Jelka Pirkovič

Urednica: Biserka Ribnikar

Uredniški odbor: Mateja Kavčič, dr. Robert Peskar, Biserka Ribnikar, mag. Marko Stokin, Suzana Vešligaj

Lektoriranje: Alenka Kobler

Oblikovanje: Nuit d.o.o.

Tisk: Littera picta d.o.o.

Naklada: 600

Cena: 28,00 eur

Distribucija in prodaja: Buča d.o.o., Kolarjeva 47, 1000 Ljubljana, T: +386(0)1 230 65 80, E: buca@siol.net

Ljubljana 2013

ISSN 1580-5166

Varstvo spomenikov
Poročila 48